Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

YOSHLARNI HARBIY-VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA TARIXIY MEROSNING O'RNI
(Zahiriddin Muhammad Bobur harbiy san'ati misolida)

Alisherov Javohir Bahodir o‘g‘li
DXX Chegara Qo‘shinlari harbiy xizmatchisi
katta leytenant

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda tarixiy merosning, xususan, Zahiriddin Muhammad Bobur harbiy san'atining tutgan o'rni va amaliy ahamiyati tahlil qilingan. Maqolada yoshlarga vatanparvarlikni mavhum shiorlar orqali emas, balki Boburning aniq harbiy-muhandislik yechimlari (Panipat jangidagi araba va turalardan iborat mudofaa chizig'i), "Tulug'ma" taktik usuli hamda o'z davrining ilg'or artilleriya texnologiyalarini qo'llash tajribasi misolida tushuntirish zarurati ochib berilgan. Tarixiy janglarni va ularda qo'llanilgan strategiyalarni o'rganish orqali yoshlarda zamonaviy harbiy ishga qiziqish, tezkor analitik fikrlash va haqiqiy vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirish bo'yicha aniq ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.
KALIT SO'ZLAR: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, tarixiy meros, harbiy san'at, Zahiriddin Muhammad Bobur, harbiy muhandislik, "Tulug'ma" taktikasi, Panipat jangi, chaqiriqqacha harbiy ta'lim, yoshlar, jangovar strategiya.

АННОТАЦИЯ: В данной статье анализируется роль и практическое значение исторического наследия, в частности военного искусства Захириддина Мухаммада Бабура, в военно-патриотическом воспитании молодежи. В статье раскрывается необходимость объяснения патриотизма не через абстрактные лозунги, а на примере конкретных военно-инженерных решений Бабура (оборонительная линия из повозок и щитов в битве при Панипате), тактического приема «Тулугма» и его опыта применения передовых артиллерийских технологий своего времени. На основе изучения исторических сражений и применявшихся в них стратегий разработаны конкретные научно-практические рекомендации по развитию у молодежи интереса к современному военному делу, оперативного аналитического мышления и истинного патриотизма.
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: военно-патриотическое воспитание, историческое наследие, военное искусство, Захириддин Мухаммад Бабур, военная инженерия, тактика «Тулугма», битва при Панипате, допризывная военная подготовка, молодежь, боевая стратегия.

ABSTRACT: This article analyzes the role and practical significance of historical heritage, specifically the military art of Zahiriddin Muhammad Babur, in the military-patriotic education of youth. The article reveals the necessity of explaining patriotism not through abstract slogans, but through the example of Babur's specific military-engineering solutions (the defensive line of wagons and shields in the Battle of Panipat), the "Tulughma" tactical method, and his experience in applying the advanced artillery technologies of his time. Based on the study of historical battles and the strategies used in them, specific scientific and practical recommendations have been developed to foster young people's interest in modern military affairs, rapid analytical thinking, and a sense of true patriotism.
KEYWORDS: military-patriotic education, historical heritage, military art, Zahiriddin Muhammad Babur, military engineering, "Tulughma" tactic, Battle of Panipat, pre-conscription military training, youth, combat strategy.

Mamlakatimizda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va ularda Vatanga sadoqat tuyg'usini shakllantirish bevosita o'tmish ajdodlarimizning shonli harbiy tarixi va merosini chuqur

o'rganish bilan bog'liqdir. Tarixiy xotira va ajdodlar jasorati harbiy xizmatchilar hamda chaqiriqqacha yoshlarda milliy g'urur, mardlik va janggovar ruhni mustahkamlovchi eng muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, harbiy ta'lim va tarbiya tizimini milliy zamin va tarixiy qahramonlik an'analari asosida qurish armiyaning ma'naviy-ruhiy qudratini bir necha barobar oshiradi.

O'zbek davlatchiligi tarixida, xususan, Temuriylar davri va Zahiriddin Muhammad Boburning harbiy san'ati, qo'shin boshqarish strategiyasi va harbiy muhandislik tajribasi jahon harbiy tarixida alohida o'ringa ega. Boburning taktik usullari, harbiy intizomni saqlash qoidalari hamda davlatni himoya qilish borasidagi strategik yondashuvlari bugungi avlod uchun beqiyos harbiy-tarixiy maktabdir. Ilmiy manbalarda qayd etilganidek, buyuk sarkardalarimizning jang olib borish san'ati va davlat boshqaruvi sirlarini o'rganish zamonaviy yoshlarda taktik va operativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga bevosita xizmat qiladi [1; 67-b].

Bugungi kunda Qurolli Kuchlarimiz saflariga chaqirilayotgan yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda aynan shu tarixiy paradigmalarga tayanish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Armiya saflarida va ta'lim muassasalarida olib borilayotgan harbiy-tarixiy tayyorgarlik mashg'ulotlari yoshlarga faqatgina quruq faktlarni yodlatish emas, balki ularda haqiqiy vatanparvar shaxs xarakterini shakllantirishga qaratilgandir [2; 41-b].

Shu o'rinda ta'kidlash joizki, yoshlarga harbiy ta'lim berishda tarixiy sarkardalarimizning hayoti, ularning murakkab vaziyatlarda qabul qilgan janggovar qarorlari va chinakam vatanparvarlik fazilatlarini o'rgatish ularning harbiy xizmatga bo'lgan motivatsiyasini, qat'iyatini va Vatan oldidagi mas'uliyatini keskin oshiradi [3; 89-b]. Mazkur maqolada tarixiy harbiy merosni o'rganish orqali yoshlarda harbiy-vatanparvarlikni rivojlantirish yo'llari, xususan, Bobur harbiy san'atining bugungi kundagi amaliy ahamiyati tahlil qilinadi.

Zahiriddin Muhammad Boburning harbiy san'ati va sarkardalik tajribasi yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda aniq, tarixiy va amaliy manba bo'lib xizmat qiladi. Bobur o'zining harbiy yurishlarida shunchaki qo'shinning son miqdoriga emas, balki taktik tayyorgarlik, harbiy muhandislik va o'z davrining zamonaviy qurol-yarog'laridan unumli foydalanishga tayangan. Tarixchi va harbiy olimlarning ta'kidlashicha, Bobur harbiy strategiyasining asosiy o'ziga xosligi – bu an'anaviy Temuriylar otliq qo'shini taktikasi bilan yangi davr o'tsochar qurollari (artilleriya) imkoniyatlarini muvaffaqiyatli birlashtira olganligidir [4; 114-b]. Ushbu tarixiy haqiqatni bugungi yoshlarga yetkazish ularda zamonaviy harbiy texnologiyalarni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqish va intilishni kuchaytiradi.

Boburning harbiy muhandislikdagi eng yorqin yutuqlaridan biri 1526-yildagi Panipat jangi hisoblanadi. Bu jangda Bobur o'zidan son jihatdan bir necha barobar ko'p bo'lgan Ibrohim Lo'diy qo'shinini yengish uchun maxsus mudofaa istehkomlarini yaratgan. U 700 ga yaqin aravalarni (araba) yig'ib, ularni bir-biriga xom teri arqonlar bilan bog'lab chiqadi va aravalar orasida to'pchilar hamda miltiqdorlar (tufangchilar) uchun maxsus himoya to'siqlari – tura (qalqon)lar o'rnatadi [5; 82-b]. Mudofaa va hujumni sinxronlashtirgan ushbu harbiy-muhandislik yechimi yoshlarga jangovar operatsiyalarda faqat jismoniy kuch emas, balki aniq hisob-kitob, joy relyefidan foydalanish va muhandislik tafakkuri hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini amaliy tarzda tushuntirib beradi.

Shuningdek, Boburning jang maydonidagi eng kuchli taktik usullaridan biri – "Tulug'ma" (yoki "to'lg'ama") taktikasi bo'lgan. Qo'shinni an'anaviy markaz (qalb), o'ng qanot (barang'ar) va chap qanotga (javang'ar) bo'lishdan tashqari, u qanotlarning eng chekkasida o'ta tezkor, harakatchan maxsus otliq qismlarni joylashtirgan. Dushman asosiy kuchlar bilan to'qnashganda, ushbu tezkor qismlar dushmanni aylanib o'tib, uning orqa tomonidan (front ortidan) kutilmagan zarba bergan [6; 45-b]. Chaqiriqqacha harbiy ta'lim darslarida va harbiy bilim yurtlarida xaritada ushbu taktikani chizmalar asosida o'rganish yoshlarning fazoviy tasavvurini, operativ va taktik fikrlashini bevosita rivojlantiradi.

Bobur qo'shinida harbiy ta'minot, logistika va kashfiyot (razvedka) masalalari ham yuksak darajada tashkil etilgan. Uning "Boburnoma" asaridagi ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, harbiy yurishlardan oldin hududning topografik tuzilishi, iqlim sharoiti, suv manbalari va yo'llarning holati sinchkovlik bilan

o'rganilgan [7; 110-b]. Qariyb 500 yil oldin qo'llanilgan ushbu topografik va logistik yondashuvlarni tahlil qilish zamonaviy yoshlarda harbiy ish faqatgina jang maydonidagi harakatlardan iborat emasligini, balki chuqur tahliliy tayyorgarlik va axborot yig'ish jarayonini ham o'z ichiga olishini tushunishga yordam beradi.

Yana bir muhim tarixiy dalil shuki, Bobur o'z qo'shinida texnologik yangiliklarni joriy etishga doimo intilgan. Uning xizmatida Usta Ali Quli va Mustafo Rumiy kabi o'z davrining eng yetuk artilleriya muhandislari (to'pchiboshilari) faoliyat yuritgan. Ular bevosita jang maydoniga yaqin hududlarda ulkan "zarbzan" va "qozon" to'plarini quyish texnologiyasini amaliyotga tatbiq etganlar [8; 123-b]. Yoshlarda vatanparvarlikni tarbiyalashda bunday tarixiy faktlardan foydalanish, milliy tariximizda texnologik va muhandislik yutuqlari naqadar yuqori bo'lganligini isbotlab, yoshlarda milliy iftixor tuyg'usini yuksaltiradi.

Yoshlarga harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini berishda quruq shiorlar va mavhum tushunchalardan qochib, aynan Zahiriddin Muhammad Boburning harbiy strategiyasi kabi aniq tarixiy dalillarga tayanish samaraliroqdir. Boburning taktik manevrlari, harbiy muhandislik borasidagi ixtirolari va jangovar buyruqlarni ijro etishdagi qat'iy temir intizomi bugungi milliy armiyamiz askarlari uchun ham amaliy, ham ruhiy maktab vazifasini o'taydi [9; 67-b]. Tarixiy janglarni va ularda qo'llanilgan strategiyalarni chuqur o'rganish orqali yoshlar harbiy ishning qanchalik murakkab, intellektual va mas'uliyatli kasb ekanligini anglab yetadilar.

Olib borilgan tarixiy va harbiy-tahliliy o'rganishlar shuni ko'rsatadiki, yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda Zahiriddin Muhammad Boburning sarkardalik merosi va harbiy muhandislik tajribasidan foydalanish eng samarali amaliy usullardan biri hisoblanadi. Yoshlarga vatanparvarlikni faqatgina nazariy qoidalar va shiorlar orqali emas, balki bevosita tarixiy janglar, taktik chizmalar va aniq muhandislik yechimlari orqali tushuntirish ularning harbiy sohaga bo'lgan intellektual qiziqishini keskin oshiradi. Umuman olganda, ajdodlarimizning, xususan, Bobur Mirzoning harbiy merosini o'rganish yosh avlod ongida harbiy qasamyodga sadoqat, jangovar vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilish va Vatan himoyasiga innovatsion yondashish kabi chinakam vatanparvarlik ko'nikmalarini shakllantirishda mustahkam tarixiy poydevor bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bobur Z.M. Boburnoma. (Nashrga tayyorlovchi: P.Shamsiyev). – Toshkent: Sharq, 2002. – 336 b.
2. Qurbonov Sh., Seytxalilov E. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning zamonaviy texnologiyalari va tarixiy asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 210 b.
3. Dadaboyev H. Amir Temur va Temuriylar davri harbiy san'ati (Tarixiy-harbiy atamalar tahlili). – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2007. – 156 b.
4. Hasanov B. Tarixiy xotira va milliy g'urur: Temuriylar harbiy san'ati misolida. – Toshkent: Sharq, 2015. – 188 b.
5. Axmedov B. O'zbek xalqi tarixi manbalari. – Toshkent: O'qituvchi, 2001. – 254 b.
6. Sodiqov H. Bobur va uning harbiy yurishlari (Taktik va strategik tahlil). – Toshkent: Akademiya, 2011. – 142 b.
7. Ubaydullayev A. Chaqiriqqacha harbiy ta'lim: darslik. – Toshkent: Ilm-Ziyo, 2020. – 280 b.
8. To'xtayev A. Vatan himoyasi va tarixiy vorisiylik. – Samarqand: SamDU nashri, 2019. – 120 b.
9. Azamat Ziyo. O'zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2000. – 368 b.